

Temanotat

Dagestan, Tsjetsjenia og Ingusjetia: Religionsutøvelse

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos rapporter og temanotater er basert på opplysninger fra både åpne og anonyme kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder.

Informasjonen som blir lagt fram i rapportene og temanotatene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos rapporter og temanotater er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

© Landinfo 2013

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgata 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

E-post: landinfo@landinfo.no

www.landinfo.no

SUMMARY

Most inhabitants in the North-Eastern part of North Caucasus: Chechnya, Ingushetia and Dagestan are sunni-muslims and adhere to the *Shafi'ite* school. In the years after the breakdown of the Soviet Union a religious awakening spread across the region. This was connected to the collapse of the communist ideology and uncertainty regarding the future.

There are two main directions of sunni-islam in Chechnya, Ingushetia and Dagestan: the traditionalists (sufi) and the reformists (salafi). The traditionalists are the most numerous. In Dagestan there are more salafis than there are in Chechnya and in Ingushetia. This is mostly due to the fact that in Dagestan religion has had a stronger foothold than in Chechnya and in Ingushetia. There are also differences between the different republics in how the authorities perceive and treat salafis. In Chechnya they are looked at with great suspicion. In Dagestan and Ingushetia however, they are more leniently perceived by the authorities. However, the authorities in Dagestan and Ingushetia still regard the salafis with suspicion and have a tendency to equate peaceful salafis with members of militant religious groups.

SAMMENDRAG

Det store flertallet av innbyggerne i den nord-østlige delen av Nord-Kaukasus: Tsjetsjenia, Ingusjetia og Dagestan, er sunni-muslimer og tilhører *shafi'i*-lovskolen. På slutten av Sovjettiden fikk man en religiøs oppblomstring i hele Nord-Kaukasus som en følge av sammenbrudd av den kommunistiske ideologi og usikkerhet knyttet til fremtiden.

Det er to hovedretninger innenfor sunni-islam i Tsjetsjenia, Ingusjetia og Dagestan: tradisjonalistene (sufier) og fundamentalistene eller reformistene (salafier). Tradisjonalistene utgjør det store flertallet. I Dagestan er det imidlertid flere salafier enn det er i Tsjetsjenia og Ingusjetia, uten at det vites akkurat hvor mange. Dette har sin årsak i at Dagestan tradisjonelt har vært mer religiøst enn Tsjetsjenia og Ingusjetia. Det er forskjeller mellom de tre delrepublikkene i hvordan myndighetene ser på salafiene. I Tsjetsjenia finnes det ikke offentlige godkjente salafi-moskeer der, og at det som eventuelt finnes av salafier praktiserer sin religiøse retning tilnærmet i skjul. I Dagestan derimot har salafiene et visst handlingsrom, og i Ingusjetia har myndighetene legalisert salafismen. Likevel ser myndighetene, og spesielt politimyndighetene i Ingusjetia og Dagestan ikke sjelden på salafier med mistenksomhet og trekker forbindelser mellom fredelige salafier og militante islamister, som følge av at sistnevnte bekjenner seg til salafismen.

INNHold

1. Innledning	5
2. Ulike muslimske retninger i Nord-Kaukasus	6
3. Dagestan	8
3.1 Sufi-retninger og -brorskap	9
3.2 Bruk av sharia-rett	9
3.3 Situasjonen for salafier	10
4. Tsjetsjenia	10
4.1 Sufi-retninger og -brorskap	11
4.2 Bruk av sharia-rett	11
4.3 Overvåking av religiøs praksis	12
4.4 Situasjonen for salafier	12
4.5 Tsjetsjenske myndigheters religiøse påbud	14
4.5.1 <i>Muslimsk kleskode</i>	14
4.5.2 <i>Alkoholforbud</i>	15
4.5.3 <i>Reaksjoner som følge av ikke å følge religiøse påbud</i>	15
5. Ingusjetia	16
5.1 Sufi-retninger og -brorskap	17
5.2 Bruk av sharia-rett	18
5.3 Situasjonen for salafier	18
6. Referanser	20

1. INNLEDNING

Det store flertallet av innbyggerne i den nord-østlige delen av Nord-Kaukasus: Tsjetsjenia, Ingusjetia og Dagestan, er muslimer.¹ De er sunni-muslimer og tilhører *shafi'i*-lovskolen. De fleste bekjenner seg til *sufi*-retningen² innenfor sunni-islam (Souleimanov 2011). Det er kun i Dagestan at man har en liten gruppe av shia-muslimer, hovedsakelig i de sørlige områdene mot Aserbajdsjan. Dette er i hovedsak etniske aseriere.³

Det er religiøse forskjeller og ulik praktisering av islam i Tsjetsjenia, Ingusjetia og Dagestan. Det er også historiske forskjeller mellom de tre delrepublikkene med hensyn til når de ble islamisert. Islam kom til Dagestan på 800-tallet, mens Tsjetsjenia og Ingusjetia ble islamisert først på 1600-tallet (Kisriev, møte november 2012).

På slutten av Sovjettiden fikk man en religiøs oppblomstring i hele Nord-Kaukasus. Sovjetstyret hadde lagt store begrensninger på religionsutøvelse. Sammenbrudd av den kommunistiske ideologi og usikkerhet knyttet til fremtiden bidro til at religion kom sterkt tilbake (Kisriev, møte november 2012; Crisis Group 2008, s. 7). Blant annet vokste det frem nye menigheter som bestod av *salafier*⁴ (puritanske muslimer), også kalt reformister. Det snakkes nå om en «andre bølge» av islamisering. Den første, på 1990-tallet, sammenfalt med en bølge av nasjonal gjenoppvåkning og ble målt med antall nybyggede moskeer og koranskoler. Den såkalte andre islamske bølgen omfatter i hovedsak unge mennesker. Den er mer altomgripende, og omfatter alt fra familieliv, giftemål og skilsmisser til økonomiske og juridiske saker. Mange har en større religiøs bevissthet enn sine foreldre. Stadig flere besøker moskeen jevnlig, og det å være muslim har for mange blitt en iboende del av deres identitet (Kaliszewska 2011, s. 50). Islamiseringen er først og fremst en grasrotbevegelse, bortsett fra i Tsjetsjenia, der islam særlig promoterer av myndighetene.⁵

Historisk sett har befolkningen i Nord-Kaukasus ikke vært spesielt sterkt religiøs. Dette har sammenheng med at islam kom sent til regionen (særlig i Tsjetsjenia og Ingusjetia). Forut for islam, levde folk etter tradisjonelle levemåter og hedenske ritualer. Da islam gjorde sin inntreden, erstattet ikke det de tradisjonelle levereglene,

¹ Den vestlige delen av Nord-Kaukasus, Nord-Ossetia, Kabardino-Balkaria, Karatsjaj-Tsjerkessia, er mer religiøst blandet og har større kristne miljøer.

² Sufismen er en betegnelse på islamske mystikk. Den oppstod som en asketisk bevegelse i Irak på 600- og 700-tallet, og bygger på tanken om den rene gudskjærlighet og gudserfaring. Det finnes en rekke sufi-ordener, som er forskjellige med hensyn til lære og rituell praksis (Vogt u.å.).

³ Av Aserbajdsjans 93,4 % muslimer, er majoriteten shia-muslimer (CIA Factbook u.å.; Wikipedia u.å.).

⁴ Salafistene er fundamentalistiske sunni-muslimer som forsøker å leve slik de første generasjoner av muslimer gjorde. De er også reformistiske ved at de ønsker å «rense» den lokale islam for fremmede elementer og mellomledd (shaykher og hellige steder) mellom de troende og Allah. Salafistene blir også kalt for *wahhabier*, etter den innflytelsesrike saudiarabiske salafi-tenkeren Muhammad ibn Abdalwahhab (død 1787). Det er særlig russiske myndigheter som bruker denne terminologien om salafier, og de likestiller ikke sjelden wahhabier med terrorister, fordi opprørsgrupper i Nord-Kaukasus bekjenner seg til salafismen. Mange andre i Russland bruker imidlertid også *wahhabi* om denne gruppen. Mange salafier er ikke opprørere, eller sympatiserer ikke med opprørerne. Det er grunn til å tro at det rekrutteres en del opprørere fra salafi-miljøer (Borchgrevink 2007, s. 260; Akaev 2010; Kaliszewska 2011).

⁵ Dette vurderes som en respons fra tsjetsjenske myndigheter for å motvirke at unge radikaliseres i retning av konservativ islam (salafisme).

men blandet seg med folketradisjonene. I tillegg ble det lagt lokk på religion under Sovjetstyret. Mange middelaldrende mennesker i regionen som vokste opp i Sovjettiden ser på seg selv som «etniske muslimer». Med dette menes at de betrakter seg som muslimer først og fremst på grunn av sine røtter og sin herkomst, uten å nødvendigvis praktisere religiøse ritualer i hverdagen, bortsett fra ved anledninger som bryllup og begravelser (Kaliszewska 2011, s. 50).

2. ULIKE MUSLIMSKE RETNINGER I NORD-KAUKASUS

Det er to hovedretninger innenfor sunni-islam i Tsjetsjenia, Ingusjetia og Dagestan: tradisjonalistene (sufier) og fundamentalistene eller reformistene (salafier). Tradisjonalistene utgjør det store flertallet. I Dagestan er det imidlertid flere salafier enn det er i Tsjetsjenia og Ingusjetia, uten at det vites akkurat hvor mange. Dette har sin årsak i at Dagestan tradisjonelt har vært mer religiøst enn Tsjetsjenia og Ingusjetia. Ifølge islamforskeren Enver Kisriev (møte, november 2012) er det ikke store rituelle forskjeller mellom sufi-islam og salafismen hva gjelder fredagsbønnen og ritualer i moskeen. Forskjellene kommer imidlertid frem etter fredagsbønnen. Sufiene blir igjen for en tilleggsbønn, og vil oppsøke gravstedene til shaykhene, noe salafier ikke gjør.⁶

Til tross for islamiseringsprosesser i regionen de senere år, er det en del mennesker som ikke nødvendigvis er så religiøse. En hel del mennesker er verken medlemmer av sufi-brorskap eller salafier, men ser på seg selv som «vanlige muslimer». Noen praktiserer heller ikke religiøse ritualer (Kaliszewska 2011, s. 50, 56, 57; Raubisko 2009, s. 90).

I hver av republikkene står ulike sufi-ordener, eller *tariqaer*, sterkt. Oversatt til norsk betyr *tariqa* *vei* eller *retning*. Den historiske betydningen av *tariqa* var betegnelsen på det rituelle systemet til en *shaykh*⁷, som et fellesskap fulgte. Hver retning er oppkalt etter sin grunnlegger. De har i løpet av århundrer tilpasset seg regionale forhold. Retningene er basert på egne ideer og lære. Ytre kjennetegn på de ulike ordnene er hvordan de utfører *dhikr*⁸ og ordensdrakten deres (BAA 2011; Akaev 2010). Qadiriyya er den dominerende retningen i Tsjetsjenia og Ingusjetia, mens Naqshbandiyya og Shadhiliyya gjør seg gjeldende i Dagestan.

Retningene består av ulike brorskap (virder⁹), dvs. undergrupper av *tariqaer*, som har sitt religiøse overhode, en shaykh, som kan være avdød eller levende.¹⁰

⁶ Salafier mener at det å ære gravstedene til helgener, shaykher og andre døde er å regne som *shirk*, det vil si avgudsdyrkelse.

⁷ Shaykh er et arabisk ord som betyr gammel, og brukes som hedersbetegnelse og tittel på eldre, kloke personer.

⁸ Dhikr (ofte skrevet zikr) er et sentralt rituelt element i sufi-islamisk praksis, hvor sufier mester bestemte ord eller setninger for å lovprise Gud, ofte til musikk og under dans (se også Vogt u.å.).

⁹ Vird kan også oversettes med «bønnefellesskap». Ordet kommer fra arabisk *wird*, som brukes om tiden muslimer bruker på privat bønn, utenom de fem faste bønnetidene hver dag.

¹⁰ I Dagestan er det hovedsakelig levende shaykher den religiøse praksisen rettes mot, mens det i Tsjetsjenia er døde shaykher som får fokus (Kaliszewska 2011, s. 55).

Brorskapet (virden)¹¹ er en religiøs enhet som samler personer som bor i nærheten av hverandre, ofte rundt en landsby. De øverste lederne av brorskapet er ofte eldre personer. Disse kan megle i ulike situasjoner, uttale at noen ikke har oppført seg riktig og at dette skal ha konsekvenser. Det er lederen for brorskapet som styrer gjennomføring av dhikr. Dhikr praktiseres innenfor alle sufi-brorskap, men varierer i utførelsen etter hvilken retning man tilhører. I Nord-Kaukasus praktiserer Qadiriyya en mer høylytt form for dhikr, mens Naqshbandiya praktiserer en lavmælt form (Akaev 2010). Medlemmene av brorskap samles og gjennomfører religiøse ritualer i forbindelse med begravelser, bryllup og andre markeringer, som for eksempel ved begynnelsen og slutten av fastemånedens ramadan. Det trenger heller ikke nødvendigvis å være i forbindelse med markeringer, men at man møtes for å hylle Gud. Menn og kvinner utfører vanligvis ritualer adskilt fra hverandre. Valg av brorskap avgjøres vanligvis ut fra hvilket brorskap foreldrene tilhører. Dersom foreldrene tilhører ulike brorskap, kan barna velge hvilket de vil tilhøre (ekspert på Nord-Kaukasus, møte oktober 2013; diplomatkilde 2013).

Det finnes såkalte åndelige muslimske styrer (DUM) i hver delrepublikk, som koordinerer religiøs aktivitet. Dette utgjør det organisatoriske bindeleddet mellom det geistlige og staten. De godkjenner deltagelse på *hajj*¹², åpning av muslimske skoler og bygging av moskeer, og har innflytelse på utpekning av imamer.

Befolkningen i Nord-Kaukasus søker i økende grad til islamske lover og tradisjonelle leveregler for å løse konflikter. Dette forklares med en forverring av kvaliteten på statlige institusjoner etter Sovjetunionens oppløsning. Til forskjell fra Sovjet-perioden, er ikke islamske lover og tradisjonelle leveregler forbudt i henhold til dagens straffelov (internasjonal organisasjon, møte november 2012; Crisis Group 2013, s. 44).

Videre er det forskjeller mellom de tre delrepublikkene i hvordan myndighetene ser på salafiene. I Tsjetsjenia nærmest likestiller myndighetene salafisme med støtte til opprørsbevegelsen. Dette innebærer at det ikke finnes offentlige godkjente salafimoskeer der, og at det som eventuelt finnes av salafier praktiserer sin religiøse retning tilnærmet i skjul. I Dagestan derimot har myndighetene de senere årene gått i dialog med representanter for salafi-miljøer (Kaliszewska 2011, s. 66-67). I Ingusjetia har myndighetene løst på grepet overfor salafiene og legalisert salafismen igjen.¹³ Likevel ser politimyndigheter i Ingusjetia og Dagestan ikke sjelden på salafier med mistenksomhet. Dette har sammenheng med at de trekker forbindelser mellom fredelige salafier og militante islamister, som følge av at sistnevnte bekjenner seg til salafismen.

¹¹ Virden er mest utbredt i Tsjetsjenia og Ingusjetia.

¹² Pilegrimsreise til Mekka.

¹³ I Dagestan ble salafisme/wahabisme forbudt i en lov fra 1999. Denne loven er fremdeles i kraft (internasjonal menneskerettighetsorganisasjon, e-post november 2013; journalist B, møte oktober 2013). I Ingusjetia innførte tidligere president Ruslan Aushev (1992 – 2002) et forbud mot salafisme/wahabisme. Dette forbudet har imidlertid blitt opphevet etter at president Junus Bek-Jevkurov kom til makten i 2008 (Diplomatkilde 2013).

3. DAGESTAN

Islam kom med araberne til Dagestan på 800-tallet. På den tiden var det islamske sentrumet konsentrert rundt byen Derbent, sør i Dagestan. Gradvis spredte islam seg til andre områder av delrepublikken. På 1200-tallet kom sufismen til Dagestan, og de første brorskapene ble stiftet (i Derbent). På begynnelsen av 1900-tallet fikk sufismen fotfeste som den dominerende religiøse retningen. Før den russiske erobringen av Kaukasus på 1800-tallet, levde majoriteten av befolkningen i Dagestan i fjellområder i såkalte *jama'aer* (samfunn). Islam hadde stor betydning for *jama'aene*, religionen bandt folk sammen og var grunnlag for sosial interaksjon. Etter den russiske revolusjonen ble det som nevnt lagt sterke begrensninger på religionsutøvelse. Et visst antall brorskap forble likevel aktive. Arabisk og Koranen ble undervist i det skjulte (Kisriev, møte november 2013; Kaliszewska 2011, s. 62-63).

Etter at tsjetsjenske radikale islamister som ønsket opprettelse av en islamsk stat i Tsjetsjenia og Dagestan gikk inn i områder av Dagestan i 1999, innførte det dagestanske parlamentet en lov som forbød wahhabisme/salafisme. Salafismen hadde fått et betydelig antall tilhengere i Dagestan innen denne loven ble innført, og til tross for at flere retninger eksisterte, omtalte myndighetene dem alle som «islamsk terrorisme» (Crisis Group 2008, s. 8). Den nye loven mot wahhabismen ga myndighetene relativt fritt handlingsrom til å jakte på personer de mente var wahhabier (Memorial 2007). En rekke moskeer ble stengt, islamistisk litteratur ble ødelagt, og flere religiøse ledere ble tvunget i eksil. Hundrevis av personer ble arrestert, og politiets harde fremferd er noe av årsaken til at mange unge har blitt rekruttert til illegale væpnede grupper (Crisis Group 2008). Situasjonen siden slutten av 1990-tallet kan oppsummert beskrives som en lavintensitetskonflikt mellom opprørere (stort sett radikale islamister/salafier) og myndighetene.

Da Dagestans forrige president, Magomedsalam Magomedov, kom til makten i 2010, ble det tatt initiativ til dialog med fundamentalistiske religiøse grupper for å skape ro i den voldsherjede delrepublikken. Myndighetene inviterte representanter for salafi-miljøet med i ulike fora, som Dagestans folkekongress og kommisjonen for rehabilitering av opprørere. Myndighetenes initiativ til dialog oppmuntret også salafiene til å opprette salafi-skoler, -barnehager og -NGOer. Som et resultat av dette er det «åpne» salafi-moskeer i Sjamkala, Gubden og Bujnask, og salafistgrupper har operert åpent i hovedstaden Makhatsjkala (Yarlykapov 2012, s. 9; Crisis Group 2012, s. 9). «Forsoningstiltakene» har også møtt skepsis, både blant salafier og hos myndighetene. I januar 2013 ble president Magomedsalam Magomedov byttet ut med nåværende president Ramazan Abdulatipov. Abdulatipov viste seg raskt å være mindre dialogorientert enn sin forgjenger, og han står for en politikk der det i større grad legges begrensinger på salafienes aktivitet. Det er eksempler på at salafi-madrasaer, -barnehager og -sportsklubber har blitt stengt og at imamer i salafi-moskeer blir byttet ut (Crisis Group 2013, s. 24-25; journalist B, møte i Moskva oktober 2013). Ifølge en journalist (B) har situasjonen for salafier i Dagestan blitt verre etter presidentskiftet i januar 2013.

Dagestan består av et 30-40-talls ulike etniske grupper. Ifølge forskeren Enver Kisriev (som sitert i Kaliszewska 2011, s. 63) er avarene og darginerne de mest religiøse folkegruppene. Sufismen har alltid hatt en sterk påvirkning på det religiøse livet på lokalt nivå.

3.1 SUFI-RETNINGER OG -BRORSKAP

De viktigste sufi-retningene (ordnede) i Dagestan er Naqshbandiyya, Shadhiliyya og Qadiriyya. Den største retningen er Naqshbandiyya, deretter følger Shadhiliyya og til slutt Qadiriyya (Kaliszewska 2011, s. 63).¹⁴

I Dagestan er de religiøse lederne innenfor sufismen (shaykhene) vanligvis levende personer. De representerer én eller flere sufi-retninger. Den mest kjente shaykhen (og med flest tilhengere) var shaykh Said Efendi av Tsjirkej, som ble drept av en selvmordsbomber i 2012. Han var sjeik innenfor Naqshbandiyya-, Qadiriyya- og Shadhiliyya-retningene og skal ha hatt rundt halvparten av Dagestans sufier som tilhengere (Yarlykapov 2012, s. 8).

3.2 BRUK AV SHARIA-RETT

Konfliktløsning basert på sharia-rett er ifølge en internasjonal organisasjon (møte, november 2012) på fremmarsj i Dagestan. Dette skyldes en svekkelse av statlige institusjoner. Noen byer i fjellene, som Gimry eller Balakhani, lever etter sharia-rett, og gjorde det også i Sovjettiden. Noen steder i lavlandet har det også blitt opprettet spesielle «råd» bestående av høyt respekterte innbyggere som praktiserer sharia-rett og *adat* (sedvanerett) for konfliktløsning. Slike råd har imidlertid vært mindre vanlig i lavlandet enn i fjellbyer (Crisis Group 2013, s. 45). Land- og eiendomstvister er saksområder som løses ved bruk av sharia (møte, november 2012). Uformelle sharia-kjennelser finnes først og fremst blant sufiene, men forekommer også blant salafiene (Crisis Group 2013, s. 45; internasjonal organisasjon, møte november 2012). Crisis Group nevner et eksempel fra landsbyen Lvovskoje-1, hvor en krangel om beiteområder ble løst i moskeen (Crisis Group 2012, s. 9).

Det åndelige muslimske styret (DUM) i Dagestan anbefaler å innføre sharia-domstoler i det formelle rettsapparatet. Ifølge det muslimske lederskapet i delrepublikken, vil det å løse sivile konflikter i henhold til sharia i russiske meglingsdomstoler (*tretejskie sudy*) «styrke muslimers respekt for staten; de vil føle seg som fullverdige borgere og kritikk mot den russiske staten fra muslimske fundamentalister vil bli mindre». Responsen fra russiske myndigheter til slike forslag har vært at saker og konflikter må løses på grunnlag av russisk lov, og ikke basert på adat, sharia eller enkeltpersoner (Crisis Group 2013, s. 45-46).

Opprørsbevegelsen har sitt eget system med sharia-dommere, *qadier*, som løser konkrete konflikter innenfor opprørsbevegelsen, men som også uttaler seg i mer generelle spørsmål (i form av *fatwaer*). Et eksempel på dette var uttalelser fra qadien i den dagestanske opprørsbevegelsen om at deres tilhengere ikke skal henvende seg til menneskerettighetsorganisasjoner, og at enker etter drepte opprørere ikke skal søke om pensjon. Disse uttalelsene ble senere trukket tilbake (Crisis Group 2013, s. 46).

¹⁴ Ifølge Kaliszewska (2011, s. 63) har brorskapet Naqshbaniyya ca. 20 000 medlemmer og består hovedsakelig av avarere, aseriene, darginere, kumyker, lesginere, lakere og tabasaranere. Shadhiliyya har ca. 10 000 medlemmer og består hovedsakelig av avarere, darginere og kumyker. Qadiriyya består først og fremst av akin tsjetsjenere, dvs. tsjetsjenere som bor i grenseområdene mot Tsjetsjenia. Forfatteren opplyser at det er usikkerhet knyttet til medlemstall ettersom man ikke helt vet hvor mange som faktisk oppfyller sine religiøse plikter.

3.3 SITUASJONEN FOR SALAFIER

Ifølge en representant for en internasjonal organisasjon (møte, november 2011) er det mange salafier i Dagestan. Det finnes noen landsbyer som er karakterisert som helt salafistiske. Til tross for at lovforbudet mot wahabisme fra 1999 fortsatt er gjeldende, har salafiene i Dagestan fått et større spillerom de senere årene og tatt del i det sivile samfunnet.¹⁵ Blant delrepublikkene i Nord-Kaukasus er det Dagestan som har de største og mest levende salafamiljøene. Salafiene er likevel en minoritet blant Dagestans troende, samtidig som de øker i antall, særlig blant de unge (Crisis Group 2012, s. 9).

Som nevnt i del 3, førte tidligere president Magomedovs «forsoningspolitikk» overfor salafiene til en viss liberalisering av salafienes situasjon (Crisis Group 2012, s. 9). Per 2012 plaget sikkerhetstjenester i mindre grad enn tidligere kvinner som var kledd i hijab. Vold og ydmykelser av utradisjonelle religiøse grupper skjer likevel fortsatt. I mai 2011 brøt politiet seg inn i en moské under fredagsbønnen, og arresterte, mishandlet og ydmyket 80 salafier, blant annet ved å barbere av dem skjegget. I 2012 skal politi ha ødelagt eksemplarer av koranen, hvilket førte til store lokale protester, men politiet skal senere ha benektet at koranen var blitt vanhelliget. I juli 2012 skal tre personer ha blitt skutt og drept av sikkerhetsstyrker idet de forlot fredagsbønnen i landsbyen Leninkent (Crisis Group 2012, s. 9). Det siste året har situasjonen i landsbyen Khadzhalma i Levashinskij distrikt vært særlig spent. Der har husene til flere salafier blitt brent ned, og flere salafier har blitt drept. De som står bak dette er lokale innbyggere som har dannet væpnede borgerverngrupper. Bakgrunnen for at disse gruppene ble dannet skal ha vært som følge av at en økonomisk pyramide «Khadzhalma-pyramiden» kollapset og økonomiske investorer skal ha ønsket pengene sine tilbake. For å kontrollere misfornøyde mennesker dannet de borgerverngruppene. Gruppene skal etter hvert ha begynt å rette aksjoner mot salafier, blant annet som følge av at imamen i byens hovedmoské (sufist) ble drept i november 2012 av det de antar var radikale islamister. Det har blitt distribuert såkalte «hit-lister» i landsbyen, med blant annet navnene på 33 salafier. Myndighetene har ikke direkte intervenert i denne konflikten. De fleste salafiene har nå forlatt landsbyen (Memorial 2013; journalist B, møte oktober 2013).

I Dagestan opererer myndighetene med lister over salafier (internasjonal organisasjon, møte november 2011; journalist B, møte oktober 2013). Ifølge en internasjonal organisasjon har de sett slike lister selv (møte, november 2011).

4. TSJETSJENIA

Islam kom til Tsjetsjenia på 1600-tallet. Til å begynne med hadde islamsk kultur og rettsoppfatning liten innflytelse, men som følge av at religion ble brukt og var en forenende faktor i forbindelse med kampen mot russerne i de kaukasiske krigene på 1800-tallet, fikk islam sterkere rotfeste (Kisriev, møte november 2012).

¹⁵ Loven mot wahabisme er fremdeles i kraft (internasjonal menneskerettighetsorganisasjon, e-post 15. november 2013; journalist B, møte i Moskva, oktober 2013).

I Tsjetsjenia er det *shafi'i*-skolen innenfor sunni-islam som er den dominerende retningen (Souleimanov 2011).¹⁶

4.1 SUFI-RETNINGER OG -BRORSKAP

Det er særlig to sufi-retninger (ordener) som gjør seg gjeldende i Tsjetsjenia: Qadiriyya og Naqshbandiyya. Under Sovjetunionen ble moskeer stengt og utførelsen av religiøse ritualer som dhikr forbudt. På 1990-tallet, etter oppløsningen av Sovjetunionen, ble retningene mer aktive igjen, også som en del av det politiske bildet. Opprørslederen Džokhar Dudaev knyttet til seg medlemmer av den største sufi-retningen, Qadiriyya (Kaliszewska 2011, s. 68; Raubisko 2009, s. 78, 79; Akaev 2010).

Det er Qadiriyya og brorskapet (virden) innenfor Qadiriyya som ble etablert av Kunta-haji som har flest tilhengere.¹⁷ Den tsjetsjenske akademikeren Vakhit Akajev (2010) mener at omtrent 75 % av muslimene i Tsjetsjenia er tilhengere av Qadiriyya-retningen, mens den resterende delen er tilhengere av Naqshbandiyya. Qadiriyya praktiserer en mer høylytt form for dhikr. I motsetning til i Dagestan, fokuseres i hovedsak religiøse ritualer mot avdøde shaykher i Tsjetsjenia, blant annet som følge av undertrykkelsen i Sovjettiden og deportasjonen av tsjetsjenere og ingusjere i 1944 til Kasakhstan (Kaliszewska 2011, s.69; Akaev 2010).

Brorskapet Kunta-haji (Qadiriyya) har flest tilhengere. Blant dets tilhengere er president Ramzan Kadyrov, Tsjetsjenias *mufti*¹⁸ og store deler av presteskapet. President Kadyrov driver en aktiv promotering av ritualene til Qadiriyya, som han og hans familie tilhører. Flere kilder mener at han har forhøyet Qadiriyya til å bli det «offisielle» islam i Tsjetsjenia. Innenfor Naqshbandiyya-retningen er det brorskapet Deni Arsanov som har flest tilhengere (Akaev 2010; Kaliszewska 2011, s. 68; Raubisko 2009, s. 78).

Forskeren Ieva Raubisko fra Universitetet i Latvia (2009, s. 83) mener at omfanget og den politiske påvirkningen til sufi-grupper i Tsjetsjenia er overdrevet. Hun mener at sufismen hovedsakelig er en viktig religiøs, kulturell og historisk markør i Tsjetsjenia, men at den noe ukritisk har blitt brukt for å klassifisere en rekke islamske skikker som skiller seg fra salafismen, men som anses som tradisjonelle. Den polske forskeren Kaliszewska (2011, s. 69) mener at mange tsjetsjenere, særlig de som ble mer religiøse de senere år, ikke nødvendigvis identifiserer seg med noe brorskap. De ser på seg selv som «vanlige» muslimer. En ekspert på Nord-Kaukasus (møte, oktober 2013), som selv er tsjetsjener, hevder derimot at det er vanlig for tsjetsjenere å identifisere seg med en vird (brorskap).

4.2 BRUK AV SHARIA-RETT

Konfliktløsning etter sharia og sedvanerett (adat) finner sted i Tsjetsjenia, men bare uoffisielt. Tsjetsjenske myndigheter hevder at det ikke finnes sharia-domstoler i delrepublikken. Ifølge tsjetsjenske myndigheter er Tsjetsjenia en del av Russland, og

¹⁶ Den andre sunni-retningen som er utbredt i Kaukasus, *hanafi*-skolen, tillater i mindre grad innslag fra folkelige tradisjoner.

¹⁷ Kunta-haji var en tsjetsjensk muslimsk mystiker og grunnleggeren av sufi-grenen dhikrismen. Han etablerte den såkalt «høylytte dhikr». Han stod for en ikke-voldelig ideologisk retning (Wikipedia u.å.).

¹⁸ En mufti er en religiøs skriftlærd som utsteder fatwaer, uttalelser om ulike forhold basert på islamsk rettspraksis.

følger av den grunn russiske lover (Crisis Group 2013, s. 44). For noen år tilbake skal president Ramzan Kadyrov imidlertid ha uttalt at for ham står muslimske lover høyere enn russisk lov. Denne uttalelsen skal imidlertid ha blitt trukket tilbake (Caucasian Knot 2012). Saksområder hvor sharia-rett tidvis praktiseres synes å være familiekonflikter, arv, land/eiendom, og private anklager som ærekrenkelse (Crisis Group 2013, s. 44). Flere kilder mener imidlertid at tradisjonell sedvanerett (adat) står sterkere enn sharia i en del sammenhenger. Dette gjelder blant annet innenfor barnefordeling og omsorgsansvar (Raubisko 2009, s. 83; tsjetsjensk NGO, møte november 2012).

4.3 OVERVÅKING AV RELIGIØS PRAKSIS

Religiøse samfunn og moskeer overvåkes av myndighetene i Tsjetsjenia (internasjonal organisasjon, møte november 2012; Raubisko 2009, s. 78; ekspert på Nord-Kaukasus, møte oktober 2013). Religiøse tekster som leses under fredagsbønnen må godkjennes på forhånd av religiøse myndigheter (internasjonal organisasjon, møte november 2012; Memorial, møte november 2011; RFE/RL 2010). Høsten 2009 ble det nedsatt en kommisjon i regi av det åndelige muslimske styret (DUM) i Tsjetsjenia, bestående av muslimske teologer, som skulle gjennomgå kompetansen til imamer i lokale moskeer. En rekke imamer skal i ettertid har blitt oppsagt. Ifølge en anonym geistlig (som sitert i RFE/RL 2010) var oppsigelsene et påskudd for å bli kvitt imamer som ikke ville sette «wahhabi-/salafi-stempelet» på personer som var uenig i Kadyrovs politikk. Den internasjonale organisasjonen nevnt over fortalte til Landinfo om et tilfelle der sikkerhetsvakter i en moské anholdt en mann som under fredagsbønnen flere ganger høylytt ga uttrykk for at han ikke hadde fått utbetalt lønn. I et annet tilfelle ble en person som under en preken protesterte mot Tsjetsjenias mufti, Sultan-haji Mirzajev, beskrevet av Said Burjatskij som «en fiende av Allah», ført bort med tvang (RFE/RL 2010).¹⁹

4.4 SITUASJONEN FOR SALAFIER

I motsetning til i Dagestan er ikke salafismen en del av den offentlige debatten i Tsjetsjenia. Tsjetsjenske myndigheters syn på religion preges av et tydelig skille mellom den «rette» og den «gale» (eller «onde») retningen innenfor islam. Den rette islam er den tradisjonelle sufismen, mens den onde er salafismen (Raubisko 2009, s. 72). Ifølge forskeren Raubisko er det religiøse livet i Tsjetsjenia imidlertid mer uklart enn det den tenkte dikotomien sufismen-salafismen tilsier. Bildet er mer sammensatt hva gjelder religiøs retning og praksis, hva som skjules og vises offentlig, og hva som er godkjent og ikke-godkjent av myndighetene.

Salafiene blir av tsjetsjenske myndigheter som regel likestilt med opprørere. Tsjetsjenske myndigheter bruker blant annet begreper som djevler, opprørere og banditter om denne gruppen. Fra tsjetsjensk offisielt hold har det blitt uttalt at wahhabismen er hovedårsaken til terrorisme, og at den må rykkes opp ved roten (Raubisko 2009, s. 77). Av slike grunner holder salafiene som regel en lav profil. De ønsker ikke å avdekke sin religiøse retning eller å bære ytre tegn på sin religiøse profil, da det kan være en årsak til overvåking eller i verste fall arrestasjon (Kaliszewska 2011, s. 68).

¹⁹ Said Burjatskij var en ledende «ideolog» innenfor Det kaukasiske emiratet, dvs. den nord-kaukasiske opprørsbevegelsen. Han ble drept i 2010.

Det er ikke kjent hvor mange salafier det er i Tsjetsjenia. Flere kilder Landinfo har intervjuet mener at det finnes salafier i Tsjetsjenia, men at det sannsynligvis er svært få av dem (internasjonal organisasjon, møte november 2011 og oktober 2012; Kisriev, møte november 2012; Inter-regional Committee Against Torture, møte november 2012).

Ifølge flere kilder kan en rekke ytre tegn si noe om hvilken religiøs retning innenfor sunni-islam en person tilhører. Skjegg uten bart, i kombinasjon med bukser til over ankelhøyde, blir trukket frem som symboler på at en person har sympatier med bokstavtro islamske retninger (internasjonal organisasjon, møte november 2011 og november 2012; Memorial, møte oktober 2012). I siste del av 1990-tallet ble dette de visuelle markørene på religiøst avvik i Nord-Kaukasus (Raubisko 2009, s. 72). Såkalt salafi-hijab (mer heldekkende, som går lenger ned i pannen og strammere bundet under haken) er et annet tegn som kan avsløre om man er salafi. Dersom kvinner går med en slik hijab, vil de trolig bli sett på som salafier og få problemer (internasjonal menneskerettighetsorganisasjon, møte november 2011 og oktober 2013; internasjonal organisasjon, møte november 2012). Ifølge en tsjetsjensk NGO (møte, november 2011) er temaet «hijab» komplisert. Det er flere variasjoner av hijab. Hodeplagget «Ramzanka» som nå er tatt i bruk, er en variant av hijab. Dette hodeplagget er en slags hyllest til presidenten, ettersom man danderer sjalet som en P (russisk R, forbokstaven i Kadyrovs fornavn). Dette er godkjent fra sentralt hold, og blir blant annet brukt av nyhetsopplesere på tv. Ved bruk av mer konservativ hijab, kan vedkommende imidlertid bli mistenkt for å tilhøre salafi-miljøer.

Forskeren Enver Kisriev opplyste i et møte med Landinfo i november 2012 at forskjellene mellom sufier og salafier hovedsakelig kommer til syne etter selve fredagsbønnen. Noen sufier vil da gjøre valfart (*ziyarat*) til shaykhenes gravsteder, hvilket salafier ikke gjør, ettersom de ikke skal ha noen «mellomledd» mellom seg og Allah. Ifølge menneskerettighetsorganisasjonen Memorial (møte oktober 2012) kan ikke salafier praktisere sine ritualer åpent, men må oppføre seg som om de er sufier. Sufier blir igjen i moskeen etter fredagsbønnen for en tilleggsbønn, noe salafier ikke gjør. En internasjonal organisasjon (møte november 2012) opplyste at det vil kunne legges merke til om en person forlater fredagsbønnen tidlig, eller om en person ikke utfører dhikr. Den samme organisasjonen mente imidlertid at salafiene trolig ikke går i moskeer, men ber hjemme. I følge flere kilder (Milashina, møte november 2012; Memorial, møte oktober 2012) er det ikke slik at man blir mistenkt for å være salafi dersom man ikke er synlig praktiserende muslim.

Det er ingen offentlig godkjente salafi-moskeer i Tsjetsjenia (Memorial, møte november 2012; internasjonal organisasjon, november 2012).

Ifølge Memorial (møte, november 2011) er det ingen retninger innenfor sufismen som gjør en person utsatt. Begge retningene Qadiriyya og Naqshbandiyya er godkjent av myndighetene. President Kadyrov legger opp til et harmonisk forhold mellom de ulike sufi-retningene. I diskusjonen om hvilken retning som skulle få ledelsen over den store moskeen i Groznyj, ble det bestemt at ledelsen skulle fordeles mellom Qadiriyya og Naqshbandiyya. Likevel promoterer Kadyrov Qadiriyya-retningen der han kan, hvilket nok kan irritere tilhengere av andre sufi-retninger (BAA 2011, s. 13). En ekspert på Nord-Kaukasus som Landinfo møtte i Moskva i oktober 2013 opplyste at det heller ikke er konflikter mellom noen av virdene i Tsjetsjenia.

4.5 TSJETSJENSKE MYNDIGHETERS RELIGIØSE PÅBUD

Det som skiller Tsjetsjenia fra andre delrepublikker i Nord-Kaukasus er en uttalt islamiseringspolitikk initiert av myndighetene. Dette er først og fremst et instrument myndighetene tar i bruk for å kontrollere befolkningen (Milashina, møte november 2012). Dette kommer til uttrykk på flere måter. Kvinner blir pålagt å dekke til hodet på offentlige steder, og det er innført omfattende restriksjoner på salg av alkohol. Kadyrov har fått flere religiøse relikvier som er viktige for sunni-muslimer til Tsjetsjenia, slik at det kan bli en pilegrimdestinasjon. Han pleier også tette forbindelser til De forente arabiske emiratene. Ifølge en journalist som ønsker å være anonym (journalist A, møte oktober 2012) kan det religiøse sentrum for Russlands muslimer på mange måter sies å ha flyttet fra Tatarstan til Tsjetsjenia. Kadyrov oppfører seg som han er Tsjetsjenias øverste religiøse leder. Kreml synes ikke å ha betenkeligheter med dette, og virker heller ikke bekymret for at islam skal utvikle seg i en mer radikal retning, slik man ser andre steder i Nord-Kaukasus, ettersom de vet at Kadyrov er kraftig motstander av salafismen.

Det er en utbredt holdning at Kadyrov har satt sammen sin egen form for islam, som han definerer som tradisjonell tsjetsjensk islam, men som er en blanding av utvalgte elementer av sufismen, tradisjonell sunni-islam og tsjetsjenske sedvaneregler (RFE/RL 2010).

4.5.1 Muslimsk kleskode

Tsjetsjenske myndigheters religiøse påbud berører i all hovedsak kvinners situasjon. Da nåværende president Ramzan Kadyrov kom til makten i 2007 satte han i gang en dydskampanje overfor kvinner, som er begrunnet ut fra en blanding av tsjetsjenske tradisjoner og islam. Allerede i 2006 kom han med en uttalelse om at mobiltelefoner hadde en negativ innvirkning på kvinner, da de kunne brukes til å avtale stevnemøter. Dette førte til tilfeller der kvinner ble fratatt sine telefoner med makt (HRW 2011).

Etter at Kadyrov ble utnevnt som president i 2007, begynte han mer aktivt å fortelle offentligheten hvilken rolle han mente at kvinner skulle ha i det tsjetsjenske samfunnet, og hvilke sosiale og moralske regler han mente at kvinner måtte følge. Han erklærte offentlig at kvinner var underordnet menn og at de må kontrolleres av menn. Han anerkjente også åpent polygami og æresdrap som en del av tsjetsjensk tradisjon, til tross for at begge deler er forbudt i henhold til russisk lov. I et intervju med avisen Komsomolskaja Pravda i 2008 (som sitert i HRW 2008, s. 10) uttalte Kadyrov at dersom en kvinne oppfører seg usømmelig, er det familiens ansvar å drepe henne. Kvinneaktivister i Tsjetsjenia (som sitert i HRW 2012) er av den oppfatning at myndighetenes «indirekte» oppfordring til å ty til vold mot kvinner som oppfører seg usømmelig, har bidratt til å øke antall drap på kvinner i Tsjetsjenia.

Fra 2007 har Kadyrov gradvis innført en islamsk kleskode for kvinner.²⁰ De første påbudene uttalte at kvinner skal dekke til hodene sine på offentlige steder, som skoler, universiteter, myndighetskontorer og sykehus.²¹ Påbud om hodeplagg er imidlertid ikke nedfelt i lov eller fremlagt for parlamentet (HRW 2011). Ifølge Human Rights Watch (HRW 2011, s. 14) sendte den tsjetsjenske regjeringen i januar

²⁰ For mer detaljert informasjon, se Landinfo temanotat: Kvinner i Tsjetsjenia (2013).

²¹ Hodeplagget Kadyrov ønsker at man skal gå med dekker hele hodet. Dette hodeplagget er mer heldekkende enn «skautet» som mange tsjetsjenske kvinner tradisjonelt har gått med.

2011 en skriftlig instruks til alle offentlige kontorer om å påse at kleskoden for offentlig ansatte følges. Det fremgikk av instruksjonen at kleskoden for menn var tradisjonell muslimsk bekledning på fredager. For kvinnelige ansatte: hodeplagg, kjole eller skjørt til under knærne, og trekvart lange ermer. Ifølge en kilde som ønsker å være anonym (møte, oktober 2013) praktiseres og overholdes dette påbudet.

I august 2012 ble det rapportert at departementet for ungdomsspørsmål i Tsjetsjenia organiserte kampanjen «Søster, du må ha sjal!» på gaten i Groznyj. Gratis sjal ble delt ut til forbipasserende kvinner. Tilsvarende aksjoner ble også arrangert i Sjali- og Sunzja-distriktene (Groznyj-inform 2012).

4.5.2 Alkoholforbud

Et annet «religiøst» påbud er begrensninger på servering og salg av alkohol. I motsetning til instruksene om kleskoder, er denne forordningen i samsvar med føderal lovgivning, nærmere bestemt Russlands lov av 1995 om statlig regulering av produksjon og omsetning av etylsprit, alkohol- og spritprodukter. Den gir føderasjonens rettssubjekter rett til å fastsette ytterligere tidsbegrensninger i salg av alkohol. I Tsjetsjenia selges alkohol kun mellom kl 8 og 10 om formiddagen, og under fastemånedene ramadan er det totalforbud. Begrensningene gjelder alkohol over 15 % styrke. Ingen andre føderasjonssubjekter i Russland har tilsvarende streng alkohollovgivning. Ifølge Kadyrov er dette et nødvendig tiltak for å bekjempe kriminalitet og hindre umoralsk oppførsel. Visstnok er det 110 lovlige alkoholutsalg i hele Tsjetsjenia, hvorav 58 befinner seg i Groznyj (The other Russia 2009; Russia Today 2009).

4.5.3 Reaksjoner som følge av ikke å følge religiøse påbud

Dersom kvinner ikke følger påbud om å dekke til hodet, kan de bli nektet inngang til offentlige bygninger. HRW (2011, s. 12 og 13) viser til flere eksempler på dette, deriblant besøkende som ikke er muslimer. I en samtale Landinfo hadde med flere kvinner i Tsjetsjenia (møte, november 2011) opplyste de at de løser dette praktisk ved å ha et sjal liggende i vesken som de tar på seg når de skal inn i offentlige bygninger. En kilde som ønsker å være anonym (møte, oktober 2013) opplyste at kvinner som jobber i offentlig sektor som ikke overholder påbudet om å dekke til hodet sitt, blir oppsagt.

I juni 2010 ble det rapportert om at flere kvinner i sentrum av Groznyj som gikk uten heldekkende hodeplagg ble skutt på med paintball pistoler. Ifølge intervjuer HRW har gjort med noen av damene som ble truffet, var personene som skjøt kledd i svarte uniformer av samme type som Kadyrovs sikkerhetsfolk bruker. En kilde har opplyst til HRW at hun personlig kjenner 12 kvinner som ble angrepet med maling den samme uken i juni. En annen kilde opplyste til HRW at 50 til 60 kvinner ble utsatt for slike angrep, uten at HRW har kunnet bekrefte dette. Ifølge kilder HRW har intervjuet førte dette til at mange kvinner i flere uker etterpå dekket til hodene sine før de gikk ut på gaten. President Kadyrov uttrykte entydig anerkjennelse av paintball-angrepene (HRW 2011, s. 19-22).

Under ramadan i 2010 ble kvinner på gaten i Groznyj oppsøkt av menn i tradisjonelle islamske klær (løse bukser og tunika) og vanæret for ikke å følge islamske lover for anstendighet og for å bryte kleskoden. De ble fortalt at de måtte dekke til hodene sine, ha skjørt til under knærne og ermer til nedenfor albueene. Tilsvarende hendelser

skjedde under hele ramadan det året (HRW 2011, s. 22-23). I flere tilsvarende hendelser rapportert til HRW (2011, s. 23 og 24) på omtrent samme tidspunkt (august-september 2010) var det lokalt politi eller menn som så ut som Kadyrovs sikkerhetsfolk som stod bak ydmykelsene. Kilder som Landinfo snakket med under en informasjonsinnhentingsreise til Moskva i oktober 2013 kjente ikke til at tilsvarende hendelser, verken paintball-angrep eller at kvinner ble stoppet og kontrollert på gaten, skal ha skjedd etter 2010.

Russlands ombudsmann for menneskerettigheter, Vladimir Lukin, skal ifølge HRW (2011, s. 25 og 26) ha henvendt seg til Russlands påtalemyndigheter om paintball-angrepene. Tsjetsjenias ombudsmann for menneskerettigheter, Nurdi Nukhazjiev, skal ikke ha vært kjent med at slike angrep hadde funnet sted. Det ble imidlertid senere rapportert til den føderale påtalemyndigheten at tre slike angrep hadde blitt anmeldt. Det ble ikke åpnet straffesak, begrunnet med at anmeldelsene manglet tilstrekkelige opplysninger.

Landinfo har vært i Tsjetsjenia ved flere anledninger, senest i november 2011. I gatebildet i Groznyj var det ikke uvanlig å se kvinner uten heldekkende hodeplagg på gaten. Kilder Landinfo snakket med på en informasjonsinnhentingsreise til Moskva i oktober 2013 opplyste at i tiden etter de nevnte hendelsene i 2010 dekket de fleste kvinene til hodene sine på gaten. Stemningen er ifølge kildene nå mer avslappet ettersom det ikke har vært flere slike hendelser. Derfor er det nå flere kvinner som går på gaten uten å ta på seg heldekkende hodeplagg. I en samtale med flere tsjetsjenske kvinner (møte, november 2011) fremkom det også at man ikke nødvendigvis tar det på seg når man går ut døren hjemmefra, men at det godt kan skje at man tar det på seg på bussen, spesielt hvis det kommer kommentarer eller blikk fra andre. Flere av kvinnene opplyste for øvrig at mange bruker hodeplagg for å vise respekt for de eldre. De vet at eldre mennesker i landsbyen setter pris på at kvinner bruker hodeplagg.

5. INGUSJETIA

Islam har fått økt betydning også i Ingusjetia de senere årene. Det er særlig den yngre generasjonen som blir stadig mer religiøs. Islam har blitt en identitetsmarkør; det er nærmest umulig å være ingusjer og ikke være synlig praktiserende muslim. Nasjonalisme som samlende faktor for delrepublikken har kommet i bakgrunn av religion (Matveeva & Savin 2012). En spørreundersøkelse om islam i Ingusjetia gjennomført av en gruppe russiske akademikere, viste at religion (islam) spiller en stor rolle i livene til befolkningen.²² 68 % av respondentene svarte at islam spiller en stor rolle i deres liv, og 73 % svarte at de gjennomfører bønn hver dag (Diplomatkilde 2013).

Det spirituelle styret for muslimer (DUM) er også her mellomledet mellom de religiøse institusjonene og staten (Matveeva & Savin 2012).

²² 400 personer ble spurt. Respondentene var hovedsakelig ingusjere over 16 år (Diplomatkilde 2013).

Befolkningen bekjenner seg hovedsakelig til tradisjonelle retninger av islam, men det er også noen som praktiserer salafisme. Under president Ruslan Ausjevs ledelse på begynnelsen av 1990-tallet ble salafisme forbudt, og tradisjonell sufisme erklært som den eneste godkjente islamske retningen i delrepublikken. Imamer lærte det lokale politiet forskjell på «den riktige» og «den uriktige» islam. Den lokale, tradisjonelle formen for islam ble derfor ensbetydende med det statlige styringssystemet i Ingusjetia. Da president Junus Bek-Jevkurov kom til makten i 2008 løsnet han imidlertid noe på grepet og legaliserte salafismen igjen (Diplomatkilde 2013).

Det er motsetninger mellom yngre religiøse og representanter for det offisielle religiøse lederskapet i delrepublikken. De unge er misfornøyd med de religiøse myndighetene, som blir sett på som en arv fra Sovjettiden. Dagens religiøse myndigheter blir også sterkt assosiert med de sittende myndighetene, som generelt har lav tillit i samfunnet. Motsetninger finnes også mellom tilhengere av tradisjonell islam og salafiene. I den ovenfor nevnte spørreundersøkelsen svarte eksempelvis 43 % at de var negative til salafier (wahhabier). Motsetningene er særlig sterke mellom representanter for militante salafier (medlemmer av illegale væpnede grupper) og representanter for myndighetsgodkjent islam. De senere årene har det vært en rekke voldsaksjoner rettet mot imamer som jobber for offentlig godkjente moskeer (Vachagaev 2011).

Som i Tsjetsjenia promoterer også ingusjetiske myndigheter islam, blant annet som en måte å forhindre at unge menn lar seg rekruttere til illegale væpnede grupper. Ingusjetiske myndigheters engasjement på dette feltet er imidlertid langt mindre enn i Tsjetsjenia. Islamiseringen som foregår i Ingusjetia er i større grad en grasrot-bevegelse.

En viktig religiøs aktør i Ingusjetia de senere årene er Khamzat Tsjumakov, imam i sufi-moskeen i Nazyr-Kort i Nazran. Han er svært populær blant befolkningen og tar opp viktige problemstillinger i samfunnet, for eksempel menneskerettighetsbrudd og korrupsjon hos republikkens ledelse. Tsjumakov har også jobbet for at unge ikke skal la seg rekruttere til illegale væpnede grupper. Ifølge en anonym kilde (som sitert i Diplomatkilde 2013) står han selv nærmere salafiene enn sufiene. Han overlevde et attentatforsøk i 2010, og i 2012 ble han innkalt til politiavhør på grunn av innholdet i noen av sine prekener. Det går rykter om at president Jevkurov ønsker Tsjumakov oppsagt som imam, blant annet som følge av hans kritikk av myndighetene (RFE/RL 2013). Tsjumakov har til en viss grad blitt et samlingspunkt for i hvert fall deler av opposisjonen i Ingusjetia, og at han har opplevd økt press fra myndighetene i 2013.

5.1 SUFI-RETNINGER OG -BRORSKAP

Som i Tsjetsjenia, er det to hovedretninger innenfor sufismen: Qadiriyya og Naqshbandiyya. Disse har en rekke underliggende brorskap, eller virder. Qadiriyya består av fire ulike brorskap, hvorav Kunta-haji og Batal-haji er de mest betydningsfulle. Naqshbandiyya består av tre ulike brorskap, hvorav brorskapet Deni-Arsanov er det mest sentrale. 90 % av Ingusjetias befolkning antas å høre til sufi-brorskap, og ca. 80 % av disse tilhører brorskap innen Qadiriyya (Diplomatkilde 2013; Akajev 2010). Det er noen brorskap (virder) som ikke tillater at medlemmer gifter seg med noen fra et annet brorskap. I brorskapet Batal-haji tillates det ikke at døtre gifter seg med menn fra annet brorskap, mens menn kan finne ektefelle fra et annet brorskap (Diplomatkilde 2013).

Det er Batal-haji (Qadiriyya) som anses som det mest innflytelsesrike brorskapet overfor myndighetene. Brorskap innenfor Naqshbandiyya anses for å være mer dogmatiske og mindre påvirket av mystisismen enn de innenfor Qadiriyya, og anses å stå noe nærmere salafiene.²³

Forholdet mellom de ulike brorskapene synes generelt å være godt. De er åpne for diskusjon og samarbeid med representanter for andre brorskap (Diplomatkilde 2013).

5.2 BRUK AV SHARIA-RETT

Det finnes en sharia-domstol i Nazran (Kadiyat) under ledelse av mufti-embetet. Ellers føres saker etter sharia i lokale moskeer. 70 % av sharia-sakene føres i lokale moskeer, mens 30 % føres for domstolen i Nazran. Som i Tsjetsjenia er det hovedsakelig sivile saker som familiekonflikter, og tvistesaker om arv og land/eiendom som løses etter sharia (Crisis Group 2013, s. 44; Matveeva & Savin 2012, s. 5-6). Avgjørelsene i sakene er bare rådgivende, men kan likevel sies å avlaste det føderale rettsapparatet. Mange respekterer avgjørelser gjort av sharia-domstoler, og dommer herfra blir også presentert som dokumentasjon for føderale domstoler (Kaliszewska 2011, s. 85).

5.3 SITUASJONEN FOR SALAFIER

Som nevnt over var salafismen lenge forbudt i Ingusjetia, og det fantes ikke salafi-moskeer. Salafienes samlingssteder for bønn ble holdt skjult. Etter at Junus Bek-Jevkurov ble president i 2008, endret den politiske ledelsen i Ingusjetia holdningen overfor fredelige salafier, og salafismen ble legalisert. Det har blitt uttalt fra den politiske ledelsen i delrepublikken at man ikke skal marginalisere denne gruppen, og i 2011 inkluderte Jevkurov seks til syv salafi-moskeer i statens økonomiske støtteprogram (Diplomatkilde 2013; Memorial, møte november 2012; internasjonal organisasjon, møte november 2012).²⁴

Salafiene utgjør en svært liten andel av Ingusjetias troende. Av totalt 60 godkjente moskeer i Ingusjetia, er som nevnt seks til syv salafi-moskeer. Det kan i tillegg være troende salafier som praktiserer i skjul. Det finnes et ukjent antall personer i Ingusjetia som på grunn av mulige reaksjoner, enten fra sikkerhetsstrukturer eller familier, ikke er åpne om sin tro. En skjult endring av religiøs praksis vil likevel kunne merkes av omgivelsene ved at man ikke deltar, eller har begrenset deltagelse i religiøse markeringer (Diplomatkilde 2013; Landinfo 2011). Salafi-moskeene i Ingusjetia i dag kjennetegnes av at menigheten består av «åpne» salafier, men at imamene trolig ikke er salafier (Diplomatkilde 2013).

Ifølge en anonym kilde (som sitert i Diplomatkilde 2013) kan endring av religiøs praksis fra tradisjonell islam til salafismen først og fremst føre til problemer med familien, ettersom foreldre vil kunne oppfatte et slikt valg som en grov fornærmelse mot sin tro. Det vil også delvis kunne innebære et stigma for familien og slekten, og eventuelt brorskapet de tilhører. Reaksjoner fra foreldre kan omfatte marginalisering og bortfall av støtte fra familie. Fysiske reaksjoner som mishandling kan også forekomme. Drap er derimot ikke en vanlig reaksjon. Det kan også forekomme at

²³ Brorskapene innenfor Naqshbandiyya har bare oppslutning fra ca. 10 % av troende i Ingusjetia (Diplomatkilde 2013).

²⁴ Det åndelige muslimske styret (DUM) i Ingusjetia skal ha vært imot denne avgjørelsen (Diplomatkilde 2013; internasjonal organisasjon, møte november 2013).

familier støtter personen, men trolig ikke selve «konverteringen» og trosformen. For eksempel vil en person som har endret religiøs praksis være velkommen i en familiebegravelse for å uttrykke medfølelse, men så forlate stedet for å unngå å delta i brorskapets (virden) religiøse ritualer. En rapport fra 2012 (som sitert i Diplomatkilde 2013) nevner tilfeller der fedre har overgitt sønnene til sikkerhetsorganer, og tilfeller der fedre selv har drept sønnene sine som følge av at de var salafier. Eventuelle reaksjoner fra familie vil kunne gå hardest utover jenter, som følge av at jenter ofte har et smalere kontaktnett enn menn. Såkalt salafi-hijab vil være det tydeligste tegnet på at kvinner har endret religiøs praksis, samtidig som hijab²⁵ har blitt vanligere også hos andre, som følge av økt religiøsitet i samfunnet. Kilder diplomatkilden har snakket med mener at kvinner med hijab ikke lenger risikerer å bli slått ned på gaten, men at de fortsatt kan oppleve problemer på jobb, universitetet og på skolen.

Det å være åpen salafi vil også kunne innebære reaksjoner fra myndighetsorganer og mistanke om tilknytning til illegale væpnede grupper. Myndighetenes sikkerhetsorganer anser fortsatt salafier som et potensielt sikkerhetsproblem (Diplomatkilde 2013).

Ifølge en representant for en menneskerettighetsorganisasjon i Ingusjetia (e-post, november 2010), er myndighetene også mistenksomme overfor personer som har studert ved islamske læresteder i utlandet. Mange mener det er de som har studert ved slike islamske læresteder som har innført salafismen til regionen. Kilden har opplyst at når det skjer en terrorhandling, vil politiet/sikkerhetsstrukturene oppsøke miljøer der det er kjent at personer har studert islam i utlandet. Også deler av befolkningen, i tillegg til myndighetene, er skeptiske til denne gruppen. En del familier er unngår å sende barna sine til utlandet for å studere ved islamske universiteter, nettopp for å unngå uønsket oppmerksomhet.

²⁵ Dette vil trolig være en mindre konservativ form for hijab, dvs løsere bundet rundt halsen og hodet.

6. REFERANSER

Skriftlige kilder

- Akaev, V. (2010). The conflict between traditional Islam and Wahabism in the North Caucasus: Origins, dynamics and the means for its resolution. I: Wilhelmsen, J. og Fatland, E. (Red.), *Chechen scholars on Chechnya*. Oslo: NUPI. Tilgjengelig fra <http://www.nupi.no/content/download/28656/162957/version/9/file/Chechen+scholars+on+Chechnya-NUPI+Report.pdf> [lastet ned 7. oktober 2013]
- BAA, dvs. Bundesasylamt (2011). *Den russiske føderasjon. Religion i Tsjetsjenia: sufisme*. Wien: BAA.

Norsk oversettelse av et østerriksk dokument, kun internt tilgjengelig i Landdatabasen.
- Borchgrevink, Aa. (2007). *Den usynlige krigen. Reiser til Tsjetsjenia, Ingusjetia og Dagestan*. Oslo: Cappelen Damm.
- Caucasian Knot (2012, 26. april). Chechen leader slam proposed creation of Sharia courts. *Caucasian Knot*. Tilgjengelig fra <http://eng.kavkaz-uzel.ru/articles/13423/> [lastet ned 7. oktober 2013]
- CIA (u.å.). *The World Factbook. Azerbaijan*. Washington D.C.: CIA. Tilgjengelig fra <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html> [lastet ned 26. februar 2013]
- Crisis Group (2008, 3. juni). *Russia's Dagestan: Conflict causes*. Brussel: Crisis Group. Tilgjengelig fra http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/192_russia_s_dagestan_conflict_causes.pdf [lastet ned 26. februar 2013]
- Crisis Group (2012, 19. oktober). *The North Caucasus: The challenges of integration (II), Islam, the insurgency and counter-insurgency*. Brussel: Crisis Group. Tilgjengelig fra <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/caucasus/221-the-north-caucasus-the-challenges-of-integration-ii-islam-the-insurgency-and-counter-insurgency> [lastet ned 14. oktober 2013]
- Crisis Group (2013, 6. september). *The North Caucasus: The challenges of integration (III), governance, elections, rule of law*. Brussel: Crisis Group. Tilgjengelig fra <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/caucasus/226-the-north-caucasus-the-challenges-of-integration-iii-governance-elections-rule-of-law.pdf> [lastet ned 3. oktober 2013]
- Groznyj-inform (2012, 17. august). V Groznom sostojalas' aktsija «Sestra naden' platok» [I Groznyj har det funnet sted en aksjon «Søster, du må ha sjal»]. *Groznyj-inform*. Tilgjengelig fra <http://www.groznyj-inform.ru/main.mhtml?Part=11&PubID=35825> [lastet ned 15. oktober 2013]
- HRW, dvs. Human Rights Watch (2011, 10. mars). *You dress according to their rules. Enforcement of an Islamic dresscode for women in Chechnya*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/reports/2011/03/10/you-dress-according-their-rules-0> [lastet ned 15. oktober 2013]
- HRW (2012, 26. oktober). *Virtue campaign on women in Chechnya under Ramzan Kadyrov*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/news/2012/10/29/virtue-campaign-women-chechnya-under-ramzan-kadyrov> [lastet ned 15. oktober 2013]
- Kaliszewska, I. (2010). *Everyday life in the North Caucasus*. Warszawa: Urząd do spraw cudzoziemców. Tilgjengelig fra http://www.udsc.gov.pl/files/WIKP/info_pdf/Binder1_Kaukaz_ang.pdf [lastet ned 25. oktober 2013]

- Landinfo (2013, 28. juni). *Kvinner i Tsjetsjenia*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/2496/1/2496_1.pdf [lastet ned 15. oktober 2013]
- Matveeva, A. & Savin, I. (2012, 12. mars). *Ingushetia: building identity, overcoming conflict*. London: Saferworld. Tilgjengelig fra <http://www.saferworld.org.uk/downloads/PPP%20-%20North%20Caucasus%20-%20Ingushetia%20EN.pdf> [lastet ned 9. oktober 2013]
- Memorial (2007, 10. august). *Abductions and disappearances in the Republic of Dagestan*. Moskva: Memorial. Tilgjengelig fra <http://www.memo.ru/hr/hotpoints/caucas1/msg/2007/08/m98569.htm> [lastet ned 16. november 2009]
- Memorial (2013, 7. august). Dagestan: in Khadzhalma village members of the voluntary police continue to raid homes of the villagers. *Moskva: Memorial*. Tilgjengelig fra <http://www.memo.ru/d/168737.html> [lastet ned 21. november]
- Diplomatkilde (2013). Rapport unntatt offentlighet.
- Raubisko, I. (2009). *Religious ideology and Islamic practices in Chechnya*. Oxford: University of Oxford, Institute of Social and Cultural Anthropology. Tilgjengelig fra <http://www.isca.ox.ac.uk/fileadmin/ISCA/JASO/raubisko.pdf> [lastet ned 4. mars 2013]
- RFE/RL (2010, 16. juni). Holier than thou: Ramzan Kadyrov and “traditional Chechen islam”. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra http://www.rferl.org/content/Holier_Than_Thou_Ramzan_Kadyrov_And_Traditional_Chechen_Islam_/2073626.html [lastet ned 7. oktober 2013]
- RFE/RL (2013, 29. juli). Ingushetian authorities step up pressure on respected cleric. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <http://www.rferl.org/content/ingushetia-cleric-chumakov/25060189.html> [lastet ned 9. oktober 2013]
- Russia Today (2009, 17. februar). Two «happy hours» left for alcohol retailers in Chechnya. *Russia Today*. Tilgjengelig fra <http://rt.com/news/two-happy-hours-left-for-alcohol-retailers-in-chechnya/>
- Souleimanov, E. (2011). *The Caucasus Emirate: genealogy of an islamist insurgency*. Washington D.C.: Middle East Policy Council. Tilgjengelig fra <http://www.mepc.org/journal/middle-east-policy-archives/caucasus-emirate-genealogy-islamist-insurgency> [lastet ned 25. oktober 2013]
- The Other Russia (2009, 19. februar). Chechnya strictly limits alcohol sales. *The Other Russia*. Tilgjengelig fra <http://www.theotherussia.org/2009/02/19/chechnya-strictly-limits-alcohol-sales/> [lastet ned 15. oktober 2013]
- Vachagaev, M. (2011, 15. september). The revival of Ingushetia’s insurgency. *Eurasia Daily Monitor* 8(169). Tilgjengelig fra http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=38407&tx_tnews%5BbackPid%5D=514 [lastet ned 9. oktober 2013]
- Vogt, Kari (u.å.). *Sufisme*. Store norske leksikon. Tilgjengelig fra <http://snl.no/sufisme> [lastet ned 15. oktober 2013]
- Yarlykapov, A. (2012, 12. mars). *Dagestan: stable instability*. London: Saferworld. Tilgjengelig fra <http://www.saferworld.org.uk/downloads/PPP%20-%20North%20Caucasus%20-%20Dagestan%20EN.pdf> [lastet ned 14. oktober 2013]
- Wikipedia. *Azerbaijan* (sist endret 24. februar 2013). Tilgjengelig fra <http://en.wikipedia.org/wiki/Azerbaijan#Religion> [lastet ned 26. februar 2013]
- Wikipedia. *Kunta-haji* (sist endret 27. februar 2013). Tilgjengelig fra <http://en.wikipedia.org/wiki/Kunta-haji> [lastet ned 4. mars 2013]

Muntlige kilder

- Ekspert på Nord-Kaukasus. Møte i Moskva, 31. oktober 2013
- Inter-regional Committee Against Torture. Møte i Moskva, 1. november 2012.
- Internasjonal organisasjon. Møter i Moskva 24. november 2011 og 1. november 2012.
- Internasjonal menneskerettighetsorganisasjon. Møte i Moskva 25. november 2011; e-post 15. november 2013.
- Journalist A. Møte i Moskva, november 2012.
- Journalist B. Møte i Moskva, 30. oktober 2013.
- Kisriev, Enver. Møte i Moskva 2. november 2012.
- Memorial. Møter i Moskva, november 2011 og 31. oktober 2012.
- Milashina, Elena. Journalist i Novaya Gazeta. Møte i Moskva 30. oktober 2012.
- Tsjetsjensk NGO. Møte i Moskva 1. november 2012.
- Tsjetsjenske kvinner. Møte november 2011.